

Yeni Kuşak İnsan Hakları Çerçevesinde Türkiye’de Mülki İdare Amirliğine Analitik Bir Yaklaşım

İlker Gündüzöz*

Özet: Türkiye’de mülki idare amirliği klasik devlet anlayışı çerçevesinde kalan bir bakış açısıyla birinci kuşak insan haklarıyla (temel hak ve özgürlükler) ilişkilendirilmiştir. Yeni kuşak insan hakları üçüncü kuşak ve dördüncü kuşak insan haklarını kapsamaktadır. Bu çalışmada ‘yeni kuşak insan hakları’ analitik bir ölçüt olarak seçilmiştir. Bu çerçevede, mülki idare mesleği ‘yeni kuşak insan hakları ölçütü’ne dayalı olarak analize tabi tutulmaktadır. İnsan hakları gelişimine koşut olmayan bir şekilde yeni kuşak haklara mesafeli bir duruş mülki idare amirliğinin sürdürülebilirlik ereği ile bağdaşmamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mülki idare amirliği (valiler ve kaymakamlar), yeni kuşak insan hakları, üçüncü kuşak insan hakları, dördüncü kuşak insan hakları.

An Analytical Approach to Local Public Administrators in Turkey in the Framework of New Generation of Human Rights

In Turkey, local public administrators have been associated with the first generation of human rights (fundamental rights and freedoms) with a view to remaining within the framework of a classical understanding of the state. The new generation of human rights includes the third generation and fourth generation human rights. In this study, a ‘new generation of human rights’ has been selected as an analytical criterion. In this framework, the profession of territorial public administration is subjected to analysis based on the new human rights standards. A distant stance to the new generation of human rights in a non-parallel manner with the development of human rights does not comply with local public administration’s goal of sustainability.

Keywords: Local public administration, new generation of human rights, third generation human rights, fourth generation of human rights.

---

* Doç. Dr., İçişleri Bakanlığı, Birinci Hukuk Müşavirliği, Bakanlıklar/Çankaya/Ankara/Türkiye.
Makale gönderim tarihi: 23.06.2015
Makale kabul tarihi: 18.02.2016

Giriş

Vali, kaymakam, vali yardımcısı, hukuk işleri müdürü ve kaymakam adayı pozisyonlarının tamamı mülki idare amiri hizmet sınıfında kabul edilmektedir. Türkiye’de mülki idare amirleri kamu düzeninin sağlanması yanında birçok temel kamu hizmetinin yürütümünden de sorumludurlar. Bu çalışmada, mülki idare amirliğinin geleceğine yönelik olarak yeni bir ölçüt üzerinde durulmuştur. Çalışmada, insan hakları ekseninde ‘yeni kuşak insan hakları’ olarak adlandırılan hakların analitik bir ölçüt olarak kullanılması tercih edilmiştir. İnsan haklarının artan önemi kadar, insan haklarının ve insanlığın toplumsal, ekonomik, bilimsel, kültürel ve siyasal alanlardaki yaşadığı gelişmelerden çabucak etkilenen bir alan olması da tercihte belirleyici olmuştur. Yeni büyükşehir modeli çerçevesinde büyükşehir belediyelerinin sınırları il mülki sınırlarına, büyükşehir ilçe belediyelerinin sınırları ise ilçe mülki sınırlarına genişlemiştir. Bu yeni gelişme, genişleyen belediye alanlarıyla aynı yetki alanına sahip merkezi yönetimin taşra teşkilatının ve özelde mülki idare amirlerinin işlevleri üzerinde düşünülmesini gerektirmiştir. Kamuoyunda bazı çevrelerde belediye başkanları ile mülki idare amirlerinin aynı anda mevcudiyetinin gerekli olmadığı dile getirilmektedir. Bu görüş sahiplerine göre mülki idare amirliği önemli ölçüde işlevini yitirmiştir. Bu tartışmayı mülki idare amirliğinin sürdürülebilirliği çerçevesinde kavramlaştırmak olanaklıdır. Mülki idare amirliği hukuken varlığı ortadan kaldırılması gerekli bir yapı mıdır? Mülki idare amirliği değişen işlevlerle hala etkili konumunu sürdürebilir mi? Mülki idare amirliğinin etkinliği insan hakları işlevinin öne çıkması ile sağlanabilir mi? gibi bir dizi soru anlamlı hale gelmektedir. Bu amaçla çalışmada, ‘yeni kuşak insan hakları’ mülki idare amirliğinin sürdürülebilirliği bakımından *analitik bir ölçüt* olarak seçilmiştir. ‘Sürdürülebilir mülki idare amirliği’ kavramlaştırması çerçevesinde yeni kuşak insan haklarının kuşattığı bir dünyada bu haklarla ilişkili yeni yetki, görev ve sorumlulukların mülki idare amirleri için söz konusu olup olamayacağı sorgulanacaktır.

‘Sürdürülebilir mülki idare amirliği’ yeni kuşak insan haklarının kuşattığı bir dünyada bu haklarla ilişkili yeni yetki, görev ve sorumluluklara talip olmakla olanaklı olabilirdi. Bugün, özellikle *yeni büyükşehir modelinde* kaymakamlara ya da ilçe yönetimine ihtiyaç olup olmadığı tartışmaya açılmıştır. Yine bu çerçevede seçilmiş valilik sistemi üzerinde talepler dile getirilmektedir.

Çalışmanın özgünlüğü ile ilişkili olarak aşağıda yer alan tespitler önemlidir. Erişime açık *YÖK veri tabanında* bulunan mülki idare amirliğine ilişkin tezler üzerinde yapılan incelemeye dayalı olarak aşağıdaki tablo üretilmiştir. Bu tezler, veri tabanına erişimin sağlandığı tarihte sisteme kayıtlı olan tezlerdir. Tablo başlangıçtan günümüze kayıt altına alınan ve erişime açık yüksek lisans ve doktora tezlerinin tamamını kapsamaktadır.

Tablo 1. Mülki İdare Amirliği Üstüne Yapılan Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri

	Tez Adı	Temel Ölçüt
1	Becel İnci Sezer (2009), Türkiye’de Bayan Mülki İdare Amirliği Uygulaması: 1991–2008 Arasında Görev Yapan Bayan Kaymakamlar Üzerinde Bir Araştırma, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Malatya, Temmuz 2009, ss.1-116.	Cinsiyet
2	Demirdaş Doğan (2006), Son Düzenlemeler Işığında Mülki İdare Amirliği Sistemi ve Uygulama Örnekleri, Yüksek Lisans Tezi, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006, ss.1-168.	Mevzuat değişiklikleri
3	Güleç Hüseyin Başol (2011), Mülki İdare Amirlerinin Kurum Karnesi Algıları ve Kurum Kültürü İlişkisi, T.C. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Malatya, Ocak 2011, ss.1-253.	Kurum kültürü
4	Güler Tahsin (2008), Türkiye’de Mülki İdare Amiri Prototipi Olarak Vali Recep Yazıcıoğlu, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, T.C. Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya, 2008, ss.1-159.	Prototip/biyografi
5	Gürel Fuat (2006), Türk Kamu Yönetiminin AB’ye Uyum ve Mülki İdare Amirliği, Yüksek Lisans Tezi, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, T.C. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla, 2006, ss.1-109.	Avrupa Birliği
6	İnal Yunus Can (2012), Mülki İdare Amirlerinin Mahalli İdareler Üzerindeki İdari Vesayet Yetkileri, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Denizli, Ağustos 2012, ss.1-138.	Mülki idare/mahalli idare ilişkisi
7	Karagül Vural (2013), Osmanlı Türk Modernleşme Sürecinde Mülki İdare ve Mülki İdare Amirliği, T.C. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yönetim Bilimleri Bilim Dalı, Doktora Tezi, Bursa, 2013, ss.1-122.	Tarihsel süreç/Osmanlı
8	Mut Mehmet (2009), AB Sürecinde Yerel Yönetimler Reformu ve Mülki İdare-Yerel Yönetim İlişkileri, Yüksek Lisans Tezi, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2009, ss.1-246.	Avrupa Birliği
9	Oduncu Mehmet (2009), Türk Kamu Yönetiminde e-Devlete Geçiş Uygulamaları ve Mülki İdare Amirliği Mesleğine Etkisi (İçişleri Bakanlığı Uygulaması), Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Sivas, Mayıs 2009, ss.1-225.	e-Devlet
10	Özcan Şükrü (2008), İş Başarımını Etkileyen Örgütsel Stres Faktörleri ve Mülki İdare Amirleri Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, İşletme Anabilim Dalı Yönetim Organizasyon Bilim Dalı, T.C. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 2008, ss.1-133.	Örgütsel stres
11	Peker Serdal (2011), Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin Ekonomik Kalkınmasında Beşeri Sermayenin Önemi ve Mülki İdare Amirlerinin Algısı, T.C. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep, Aralık 2011, ss.1-100.	Güneydoğu/beşeri sermaye
12	Ulucak Büşra (2010), Türkiye’de Mülki İdare Sistemi ve Sistemin Güncel Sorunları, T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2010, ss.1-148.	Güncel sorunlar
13	Uslu Adem (2014), 2000’li Yıllarda Türk Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma Çalışmalarının Mülki Sistem ve Mülki İdare Amirliği Mesleği Üzerindeki Etkileri, T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Isparta, 2014, ss.1-441.	Mevzuat değişiklikleri
14	Yaşar Mehmet Şirin (2011), Türkiye’de Mülki İdare Sistemi ve Mülki İdare Amirliği, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku (İdare Hukuku) Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2011, ss.1-120.	Sistem özellikleri

Kaynak: YÖK Kütüphanesi, Ulusal Tez Veri Merkezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> (Erişim tarihi: 20.06.2019)

Tablo. 1’i tüm çalışmaların kavrandığı iddiasıyla ortaya koymak olanaklı olmamakla birlikte, yapılan taramayla sınırlı olarak ortaya konan çalışmalar listesi 14 adettir. Bunların 4’ü doktora, 10’u ise yüksek lisans tezidir. Bu çalışmaların hiç birinde insan hakları temelli bir metodoloji söz konusu değildir. Dolayısıyla, yeni kuşak insan hakları kavramı çerçevesinde bir çalışma olmadığını da ifade etmeye gerek yoktur. Mülki idare alanındaki teorik çalışmalar cinsiyet, mevzuat değişiklikleri, Avrupa Birliği, e-Devlet, örgütsel stres, güneydoğu/beşeri sermaye, güncel sorunlar ve sistem özellikleri ölçütleri çerçevesinde ele alınmıştır. Literatürde yer alan insan hakları ile mülki idare ilişkisi arasındaki ilgisizlik, pratikte mülki idare mesleğinin gelişim çizgisi ile de uyumludur. Bu gelişim yazını, yazın da gelişimi tetikleyecek veya ivme kazandıracak bir durumda değildir. Hal böyle olunca sürdürülebilir mülki idare kavramından uzak, daha çok palyatif ve spesifik sorun alanlarıyla ilgili tespitler ortaya konmaktadır. Bu çalışmada tercih edilen *İnsan hakları gelişim çizgisi* ve burada özellikle *yeni kuşak insan hakları* çerçevesinde mülki idare amirliği mesleğinin analizi *holistik* (bütüncül) *bir yaklaşım* olarak kabul edilebilir.

Bu noktada belirtilmesi gereken bir durum; Türkiye’de insan hakları alanındaki gelişmelerin yalnız kolluk kuvvetleriyle ilişkilendirilmesi, bu teşkilatlara özgülenmesi yaklaşımının hâkim olmasıdır. Böyle bir yaklaşım ister istemez *mülki idare-insan hakları ilişkisini göz ardı eden* bir ihmali doğurmaktadır. Demokratik düzenlerde kolluğun tek başına sivil otoriteden bağımsız olarak ele alınması düşünülemez. Türkiye’de kolluk üzerinde sivil gözetimin zaman zaman dillendirildiği, hatta AB kaynaklı çeşitli projelerin çeşitli kamu kurumlarıncaya yürütüldüğü bilinmektedir¹ (İB, 2015). Ancak insan hakları-mülki idare amirliği ilişkisinin bilimsel yazında ilgi görmemesi sivil gözetim konusunun toplum ve tüm kesimler açısından yeterince içselleştirilemediğinin göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Bilimsel yazında, mülki idare amirliğinin sorun alanları ve sürdürülebilirliği üzerine yapılan çeşitli çalışmalar yer bulmakla birlikte; insan haklarında yaşanan gelişmelerin analitik bir ölçüt olarak kullanıldığı bu kapsamda bir çalışma, ilk ve özgün olarak nitelendirilebilir.

¹ İçişleri Bakanlığı Projesi örnek olarak ifade edilebilir: İç Güvenlik Sektörünün Sivil Gözetiminin Geliştirilmesi Projesinin I. aşaması Avrupa Komisyonu tarafından finanse edilmiş, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının teknik desteğiyle İçişleri Bakanlığı tarafından Aralık 2008-Mayıs 2010 tarihleri arasında uygulanmıştır. Projenin hedeflerine ulaşabilmek, I. aşamada gerçekleştirilen faaliyetlerin sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla Temmuz 2012 tarihi itibarıyla projenin II. aşaması başlamış bulunmaktadır. İçişleri Bakanlığı ve mülki idare amirlerinin (valiler ve kaymakamlar), kolluk birimleri üzerinde var olan denetim ve gözetim yetkilerini tam olarak kullanabilmeleri için Avrupa Birliği ülkeleri ile karşılaştırmalı mevzuat analizinin yapılması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda projenin I. aşamasında vali ve kaymakamların iç güvenlik birimlerinin gözetimi ve insan haklarının korunması ile ilgili mevcut görev ve yetkilerinin derlendiği “Vali ve Kaymakamlar İçin İç Güvenlik Birimlerinin Sivil Gözetimi El Kitabı” hazırlanmıştır.

İnsan Hakları Kavramı

İnsan hakları her çağda insanlığın temel sorunları arasında yer almıştır. İnsanlık geliştikçe hak tanımlamaları ve hak talepleri de çeşitlenmiştir. İnsan hakları kişinin yaşam hakkı başta olmak üzere evrensel değer olma özelliğini taşımaktadır. Tarih boyunca toplumsal ve siyasal mücadeleler bu hakların geliştirilmesi için verilmiştir.

Ancak tüm olumlu gelişmelere rağmen insan haklarının hala bir tür *Esperanto* (yapay dili) gibi Dünya genelinde insan onurunun gündelik dili olabilmesi neredeyse imkânsız gözükmektedir (De Sousa, 2002: 57). İnsan hakları bakımından evrensellik, eşitlik, bağımlılık, bölünmezlik gibi bazı ilkeler gelişmiştir. İnsan hakları, özellikle tüm insanlar için aynı ölçüde geçerlidir. Kuzey ve güney, kültürel vb. farklılıklar olmadan herkes insan haklarından eşit yararlanmalıdır. İnsanların başını sokacakları evleri olmadan (barınma hakkı) kanunsuz polis aramasına tabi tutulmama hakkının anlamı olmaz. Açlık çeken insanlar varsa, diğer hakların kullanımı bunlar için anlamsız hale gelir (Walter vd., 2010: 8).

İlk kuşak haklar (sivil-siyasal haklar) on yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda; ikinci kuşak haklar (sosyal, ekonomik ve kültürel haklar) on dokuzuncu yüzyılda gelişmiştir. İlk olarak birinci ve ikinci kuşak haklar İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (1948) tarafından somutlaştırılmıştır. Ardından 1966 yılında Birleşmiş Milletler tarafından Medeni ve Siyasi Haklar Konvansiyonu ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Konvansiyonu çerçevesinde bağlayıcı hale getirilmiştir. Buna karşılık, üçüncü kuşak insan hakları; gelişme hakkı, kendi kaderini tayin hakkı, barış hakkı ve temiz bir çevre hakkı gibi *dayanışma hakları* olarak ifade edilen haklardır. Dördüncü kuşak haklar *yerli halkların hakları* (the rights of indigenous peoples) gibi haklar çerçevesinde ele alınabilir. Bu son haklar yirminci yüzyıldan bugüne bildiriler ve sözleşmelerde somutlaşmıştır (Lykes M. Brinton, 2001: 2). Uluslararası hukukta *vatandaş haklarına* (citizens’ rights) karşılık olan haklar *insan hakları* olarak nitelendirilmiştir. Tüm bu hakların uluslararası alanda tanınması üzerine bu haklara saygı bakımından devletlere benzer yükümlülükler yüklenmiştir. Önceden belediye mevzuatında yer bulan vatandaş hakları uluslararasılaşmış ve ulusal hukukta da devletler tarafından garanti altına alınmıştır (Szabo, 1982: 21).

İlk olarak Karel Vasak tarafından yapılan insan haklarını kuşaklara ayırarak sınıflandırmada tarihsel süreç ön plana çıkmaktadır (Turhan, 2013: 369). Dört kuşak insan hakkının tarihsel olarak ne anlama geldiğini ortaya koyan bir çalışmada, birinci kuşak haklar *prensipleri inşa etme* aşaması; ikinci kuşak haklar *standart oluşturma* aşaması; üçüncü kuşak haklar *Yeni Dünya Düzeniyle başa çıkma* aşaması; dördüncü kuşak haklar *hakları gerçekleştirme* aşaması olarak tanımlanmaktadır (Evans, 2007: 1-12).

Johan Galtung tarafından insan hakları Batı'daki evriminin bu süreci etkileyen sosyal grupları bakımından incelenmiştir. Galtung'a göre, insan haklarının gelişim sürecinde aristokrasiye karşı koyan burjuvazi birinci kuşak, burjuvaziye meydan okuyan köylü ve işçiler ikinci kuşak, teknokrasiye karşı koyan kadınlar, çocuklar ve doğa üçüncü kuşak, Batı'ya meydan okuyan Batılı olmayanlar ise dördüncü kuşak olarak değerlendirilmiştir (Galtung, 1999: 165).

Avrupa Konseyi belgeleri dördüncü kuşak insan haklarının ilk örneklerini oluşturmaktadır. İnsan kopyalama ile ilgili olarak Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan ve insanlarda her türlü genetik kopyalamayı yasaklayan 'Bioetik Sözleşmesi' gündeme gelmiş ve Türkiye de bu sözleşmeyi imzalamıştır. Ayrıca, Avrupa Birliği (AB) vatandaşlarının temel haklarını ve AB'nin vatandaşlarına karşı sorumluluklarını düzenleyen 7-8 Aralık'taki 'Nice Zirvesi'nde onaylanan Temel Haklar Şartında da bu ifade yer bulmaktadır (Öz, 2007: 4).

Bu tür, kuşaklara ayırma yaklaşımı, Kadına Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Konvansiyonu (1979) ve Çocuk Hakları Konvansiyonunda (1989) olduğu gibi 'sözde kuşaklar' çerçevesinde ele alınması eleştirilere de konu olabilmektedir. Böyle bir sınıflamanın, hakların bütünsellik anlayışına zarar verdiği ileri sürülmektedir (Lykes M. Brinton, 2001: 2).

İnsan haklarının tarihsel evrimi çerçevesinde dört aşamalı bir süreçten söz edilebilir (Cornescu, 2009: 8). Hakların;

1. Pozitifleşmesi,
2. Genelleşmesi,
3. Uluslararasılaşması,
4. Uzmanlaşması (*specialization*).

Haklar arasında bir hiyerarşi olmayıp birbirlerini tamamlamaktadırlar. Kuşaklar arasındaki haklar bir bütündür ve bölünemez. İnsan haklarının evrenselliğinin sağlanması da bu hakların bölünmezliğine ve birbirini tamamlamasına bağlıdır (Turhan, 2013: 357).

Yeni Kuşak İnsan Hakları

Yeni kuşak insan hakları üçüncü kuşak ve dördüncü kuşak insan hakları olarak iki grupta ele alınabilir. Üçüncü kuşak ve dördüncü kuşak insan hakları isimlendirilmelerinden anlaşılabilirliği gibi öncelikle ortaya çıkışlarına göre yani 'zaman' bakımından farklılık içermektedir.

Üçüncü kuşak insan hakları 'kollektif haklar', 'dayanışma hakları' şeklinde de ifade edilmektedir. Üçüncü kuşak insan hakları çerçevesinde barış hakkı, çevre hakkı, kalkınma hakkı, insanlığın ortak mirasına saygı hakkı, kentli hakları, tüketici hakları, hasta hakları, kadın hakları sayılabilir.

Dördüncü kuşak insan hakları ise son yirmi yılda ortaya çıkmıştır. Bu haklar içinde ise farklı olma hakkı, biyoetik haklar, siber uzay hakkı, ırk, cinsiyet, inanç ve renk ayrımı yapılmaksızın tüm yurttaşları temsil eden demokratik bir siyasal rejimde yaşama hakkı, su hakkı sayılabilir. Ayrıca, 1959 yılında imzalanan Birleşmiş Milletler (BM) Çocuk Hakları Bildirgesi’nin otuzuncu yılı olan 1989’da BM Konvansiyonunun çocuk hakları arasına aldığı; ‘ihmal, kıyım, sömürü ve ayrımcılığa karşı koruma hakkı’, ‘zorunlu ve bedelsiz eğitim hakkı’, ‘akıl ve fizik sağlığı hakkı’, ‘oyun hakkı’, ‘engelli çocukların özel eğitimden yararlanma hakkı’da dördüncü kuşak insan hakları arasında yer almaktadır (Hamamcı, 2013: 53). 1990’lı yılların insan hakları gündeminin iki ağırlıklı meselesini, insan haklarının koruma mekanizmasının geliştirilmesi ve ulusal azınlıklara mensup kişilerin haklarının korunması oluşturmaktadır (Özdek, 1994: 137). BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi tarafından 2002 yılında su hakkı tanımlanmıştır. Bununla birlikte, uluslararası sözleşmelerce bu hak garanti altına alınmamıştır (Topçu, 2009-2011: 15). Bilimsel ve özellikle tıp alanındaki gelişmelerin insan türü açısından yaratacağı muhtemel olumsuz etkilerinin önüne geçmek amacı ile dördüncü kuşak hak olarak değerlendirilen bilimin kötüye kullanılmaması hakkının diğer kuşaktaki hakları tamamlayıcı bir özelliği vardır. İnsanın genetik yapısında bir değişim veya insan kopyalanması, insan haklarının koruduğu temel değer olan insan onuruna saygıyı ortadan kaldıracak nitelikteki bir faaliyettir (Turhan, 2013: 375).

Dördüncü kuşak insan hakları ulusal ve uluslararası belgelerde düzenlenmektedir. Tartışmalı konular ötanazi (onurlu ve huzur içinde ölme hakkı), beyin ölümünden sonra yapay bir yaşam sürdürme, sterilizasyon, ceninin statüsü, geç kürtajdır (*infanticide*). Dördüncü kuşak insan hakları kapsamında yasal mevzuatta genellikle düzenlenen aşağıdaki hususlar sayılabilir (Cornescu, 2009: 8);

- ✓ İnsan genomu korunması için uluslararası topluma yükümlülük getiren düzenlemeler hüküm altına alınmıştır. Bu çerçevede klonlama yasaklanmasını ihtiva eden, kişinin genetik kimlik hakkı öngörülmektedir.
- ✓ Kişi onuru ve ne olursa olsun kişilerin genetik özelliklerinin savunulması için devletlere yükümlülük öngörülmektedir.
- ✓ Tıbbi müdahale ve insan sağlığı çerçevesinde bir kişinin genetik özelliklerine müdahalenin sınırları belirlenmektedir.
- ✓ Gerçek ölüm dışında insan egosuna saygı duyulması hüküm altına alınmaktadır.

Türkiye’de Yeni Kuşak İnsan Hakları

Üçüncü kuşak haklar Türk hukukunda belli ölçüde yer bulmuştur. Ancak dördüncü kuşak haklar bakımından aynı saptamayı yapmak olanaklı değildir. Türkiye’de yeni kuşak insan hakları başka bir ifadeyle üçüncü kuşak ve dördüncü

kuşak insan haklarının yer aldığı düzenlemeler özet bir çerçevede ortaya konacaktır.

1982 Anayasasında yer alan “Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir.” şeklindeki düzenleme üçüncü kuşak insan hakları arasında yer alan çevre hakkı ile ilişkilidir (Anayasa, 1982: madde 56).

1982 Anayasasının diğer bir düzenlemesi de tarih, kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına yöneliktir: “Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır”. Bu düzenleme üçüncü kuşak insan hakları arasında yer alan insanlığın ortak mirasına saygı hakkı kapsamında değerlendirilebilir (Anayasa, 1982: madde 63).

Anayasanın “Ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı, özellikle sanayi ve tarımın yurt düzeyinde dengeli ve uyumlu biçimde hızla gelişmesini, ülke kaynaklarının döküm ve değerlendirilmesini yaparak verimli şekilde kullanılmasını planlamak, bu amaçla gerekli teşkilatı kurmak Devletin görevidir.” düzenlemesi ikinci kuşak haklar içinde yer alan ekonomik ve sosyal haklarla ilgili olmakla birlikte; kalkınmaya ilişkin hüküm üçüncü kuşak insan haklarından olan “*kalkınma hakkı*”nın ifadesidir (Anayasa, 1982: madde 166).

Yine Anayasa’nın ‘Eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi’ başlıklı 42. maddesinde yer alan “Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır.” düzenlemesi dördüncü kuşak insan hakları arasında yer alan engelli çocukların özel eğitimden yararlanma hakkı ile ilgilidir.

Anayasa’da ifadesini bulan hakların kanunlara yansımaları da söz konusudur. Örneğin Anayasa’nın 56. maddesinde ifade edilen çevre hakkı Çevre Kanununda da hüküm altına alınmıştır. Çevre Kanununun “Çevre politikalarının oluşmasında katılım hakkı esastır. Bakanlık ve yerel yönetimler; meslek odaları, birlikler, sivil toplum kuruluşları ve vatandaşların çevre hakkını kullanacakları katılım ortamını yaratmakla yükümlüdür” düzenlemesi Türk hukukunda çevre hakkının açık bir şekilde ifade edildiği ender yasal metinlerdendir (ÇK, 1983: madde 3/1(e)).

Belediye Kanununda yer alan ‘kent konseyi’ düzenlemesi üçüncü kuşak haklardan kentli hakları ile ilgilidir (BK, madde 76). Yine Belediye Kanununda yer alan *hemşerilik* düzenlemesi *kentli hakları* içinde ifade edilmelidir (BK, 2005: madde 13).

Çocukları Koruma Kanununda yer alan çeşitli düzenlemeler dördüncü kuşak insan hakları çerçevesinde ele alınabilecek türdendir. Özellikle kanunun ‘temel

ilkeler’ düzenlemesi bu konuya örnek teşkil etmektedir. Kanunun çocuk haklarının korunması amacıyla belirlediği ilkeler söz konusudur. Çocuk ve ailesinin herhangi bir nedenle ayrımcılığa tâbi tutulmaması; kararların alınmasında ve uygulanmasında, çocuğun yaşına ve gelişimine uygun eğitimi ve öğrenimini, kişiliğini ve toplumsal sorumluluğunu geliştirmesinin desteklenmesi ilkeleri bu ilkeler arasındadır. Aslında kanunla öngörülen ilkeler 1989 yılındaki BM Konvansiyonu’nun tanıdığı ihmal, kıyım, sömürü ve ayrımcılığa karşı koruma hakkı ile ilgilidir (ÇKK, 2005: madde 4).

Dördüncü kuşak insan hakları arasında yer alan pek çok hak henüz Türk hukukunda düzenlenmemiştir. Örneğin ‘farklı olma hakkı’, ‘siber uzay hakkı’, ‘akıl ve fikir sağlığı hakkı’ gibi haklar bakımından henüz tatmin edici, tam karşılık bulan düzenlemeler söz konusu değildir. Ya da bu haklar çerçevesinde kısmi sayılabilecek düzenlemeler söz konusudur. İhmal, kıyım, sömürü ve ayrımcılığa karşı koruma hakkının kısmi bir uygulaması olarak kadın sığınma evlerine ilişkin “Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 100.000’in üzerindeki belediyeler, kadınlar ve çocuklar için konukevleri açmak zorundadır. Diğer belediyeler de mali durumları ve hizmet önceliklerini değerlendirerek kadınlar ve çocuklar için konukevleri açabilirler” düzenlemesi (BK, 2005: madde 14/1(b)) ile kadına karşı şiddete yönelik tedbirlere ilişkin düzenlemeler (AKVKKŞÖDK, 2012) değerlendirilebilir.

İnsan Hakları ile Mülki İdare Amirleri İlişkisi

Yeni kuşak insan hakları dâhil tüm hak ve hürriyetler bir yönüyle mülki idare amirliği ile ilişkilidir. Mülki idare amirleri bazen hakkın uygulanmasına yönelik ortam sağlamak, hakları güvence altına almak yetki ve sorumluluğuna sahiplerken; bazı durumlarda kamu düzeninin tesis edilmesi bakımından grev hakkının ertelenmesinde olduğu gibi hakları sınırlayıcı bir rol oynamaktadırlar. Vali ve kaymakamların kamu düzenine yönelik yetki ve görevleri² (İK, 1949: madde 11, 32) şüphesiz birinci kuşak haklarla ilişkilidir. Mülki idare amirleri (MİA) görevli oldukları il ve ilçelerde “can, mal ve ırz güvenliği”nden birinci derecede sorumludurlar. Mülki idare amirlerinin çalışma hakkı, sendika hakkı, barınma hakkı gibi ikinci kuşak haklarla da yakından ilişkisi vardır. Sosyal yardım faaliyetleri, beslenme ve barınma hakkı ekseninde ele alınabilecek mülki idare amiri faaliyetlerindedir. Bazen mülki idare amirlerinin toplantı ve gösteri yürüyüşünün ertelemesinde olduğu gibi insan hakları üzerinde kamu düzeni gerekçesiyle sınırlayıcı rolü de söz konusu olabilmektedir³ (TVGYK, 1983: madde 17). Bazı

² Vali, il sınırları içinde bulunan genel ve özel bütün kolluk kuvvet ve teşkilatının amiridir. Suç işlenmesini önlemek, kamu düzeni ve güvenini korumak için gereken tedbirleri alır.

³ Bölge valisi, vali veya kaymakam, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla belirli bir toplantıyı bir ayı aşmamak üzere erteleyebilir veya suç işleneceğine dair açık ve yakın tehlike mevcut olması hâlinde yasaklayabilir.

durumlarda ise Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanununda olduğu gibi mülki idare amirlerinin ilgili hakkı sınırlayamayacağı yönünde açık düzenlemeler de söz konusu olabilmektedir: “...Grev ve lokavtın uygulanması sırasında mahallin en büyük mülki amirinin kamu düzenine ilişkin alacağı tedbirler, kanuni bir grev veya lokavtın uygulanmasını engelleyici nitelik taşıyamaz.” (SVTİSK, 2012: madde 74/2). Böyle bir düzenlemeye yer verilmese bile kaynağını yasadan almayan bir hak sınırlama yetkisinin kullanılamayacağı açık olmakla birlikte, yasa koyucu ilave bir düzenlemeyle konuyu ilgili yasal metinde açıkça belirtme gereği duyabilmektedir.

Mülki idare amirlerinin Çevre Kanunundan kaynaklanan üçüncü kuşak haklardan çevre hakkı ekseninde görev ve sorumlulukları da söz konusudur. Çevre Kanununda mülki idare amirleri bağlamında ifade edilen tek husus “Çevresel Etki Değerlendirmesi incelemesi yapılmaksızın başlanan faaliyetler Bakanlıkça, proje tanıtım dosyası hazırlanmaksızın başlanan faaliyetler ise mahallin en büyük mülki amiri tarafından süre verilmeksizin durdurulur.” hükmüdür (ÇK, 1983: madde 15/3). Çevre hakkının korunması bakımından mülki idare amirlerine yaptırım uygulama yetkisi çok sınırlı tutulmuş; asli sorumluluk Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile bunun taşra teşkilatına verilmiştir (ÇK, 1983: madde 24/3). Mülki idareye bağlı taşra teşkilatına verilen bir yetkinin mülki idare amirlerinden esirgenmesi ilginç olduğu kadar yönetimin insicamına da uygun değildir.⁴

Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun kapsamında, şiddet mağdurları ve şiddet uygulayanlar hakkında hâkim, kolluk görevlileri ve mülki amirler tarafından, istem üzerine veya resen verilecek tedbir kararları (AKVKKŞÖDK, 2012: madde 2/1 (ğ)) uygulanabilmektedir. Bu uygulama dördüncü kuşak haklardan sayılan “ihmal, kıyım, sömürü ve ayrımcılığa karşı koruma hakkı” kapsamında değerlendirilmelidir. Bu uygulamanın şüphesiz klasik haklardan (veya birinci kuşak haklar) olan yaşama hakkıyla da yakından ilişkisi vardır. Yasa koyucu aralarında mülki idare amirlerin de bulunduğu bazı mercileri bu hakkın efektif kullanımını sağlamaya yönelik görevlendirmiştir. Bu kapsamda mülki idare amirlerine oldukça geniş yetkiler verilmiş olup yeni kuşak insan hakları bağlamında mülki idare amirleri ile bağlantılı en net düzenleme belki de budur. Bu kanun kapsamında mülki amir tarafından verilecek koruyucu tedbir kararları çok çeşitli olabilmektedir. Bu tedbirler, kendisine ve gerekiyorsa beraberindeki çocuklara, bulunduğu yerde veya başka bir yerde uygun barınma yeri sağlanması; geçici maddi yardım yapılması; psikolojik, meslekî, hukukî ve sosyal bakımdan rehberlik ve danışmanlık hizmeti verilmesi; hayatî tehlikesinin bulunması hâlinde, ilgilinin talebi üzerine veya resen ge-

⁴ Bu Kanunda öngörülen idarî yaptırım kararları Bakanlık merkez teşkilatında genel müdürler, taşra teşkilatında il çevre ve orman müdürlerince verilir.

çici koruma altına alınması; gerekli olması hâlinde, korunan kişinin çocukları varsa çalışma yaşamına katılımını desteklemek üzere kreş imkânının sağlanması olarak sıralanabilir. Gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde barınma ve hayati tehlikeye karşı koruma tedbiri kolluk amirlerince de uygulanabilmektedir. Ancak bu durumda bile mülkî amir onayı gerekli olup, mülki idare amiri tarafından 48 saat içinde onaylanmayan tedbirler kendiliğinden kalkar.

Tablo 2. İnsan Hakları ile Mülki İdare Amirleri İlişkisi

İnsan Hakları	Mevcut Durum	İlişki Düzeyi
Birinci Kuşak İnsan Hakları	Kamu düzenine ilişkin yetkiler	Kuvvetli
İkinci Kuşak İnsan Hakları	Kırsal kalkınma faaliyetleri; grev mevzuatı çerçevesindeki sınırlayıcı yetkiler	Zayıf-Sınırlayıcı
Üçüncü Kuşak İnsan Hakları	Çevreye ilişkin yetkiler	Zayıf
Dördüncü Kuşak İnsan Hakları	Aileyi korumaya ilişkin yetkiler	Zayıf

Dördüncü kuşak insan hakları konusunda mülki idare amirlerinin fazlaca ilişkilendirilmedikleri ifade edilebilir. Biyogüvenlik Kanununun (2010) tanımıyla, biyogüvenlik; insan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitliliği korumak için Genetiği Değiştirilmiş Organizma (GDO) ve ürünleri ile ilgili faaliyetlerin güvenli bir şekilde yapılmasını ifade etmektedir. Kanunun amacı; “bilimsel ve teknolojik gelişmeler çerçevesinde, modern biyoteknoloji kullanılarak elde edilen genetik yapısı değiştirilmiş organizmalar ve ürünlerinden kaynaklanabilecek riskleri engellemek, insan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevrenin ve biyolojik çeşitliliğin korunması, sürdürülebilirliğinin sağlanması amacıyla biyogüvenlik sisteminin kurulması ve uygulanması, bu faaliyetlerin denetlenmesi, düzenlenmesi ve izlenmesini” amaçlamaktadır. Ancak kanun mülki idare amirlerine görev, yetki ve sorumluluk vermemiştir (BGK, 2010: madde 1,2). Ayrıca ilgili yasada temel yetkili Biyogüvenlik Kurulu içinde de İçişleri Bakanlığı temsilcisi yer almamaktadır⁵ (BGK, 2010: madde 9).

Organ ve Doku Alınması, Saklanması ve Nakli Hakkında Kanun tedavi, teşhis ve bilimsel amaçlarla organ ve doku alınması, saklanması, aşılması ve naklini düzenleyen temel yasadır. Buna göre, “Vücudunu ölümden sonra inceleme ve araştırma faaliyetlerinde faydalanılmak üzere vasiyet edenlerle yataklı

⁵ Kurul, Bakanlıkça dört, Çevre ve Orman Bakanlığınca iki, Sağlık Bakanlığınca bir, Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca bir ve Dış Ticaret Müsteşarlığınca bir üye olmak üzere, üç yıllık süre için, ilgili bakanlar tarafından belirlenen toplam dokuz üyeden oluşur. Bakanlıkça seçilecek üyelere birinin üniversite, diğerinin ise meslek örgütleri tarafından gösterilen adaylar arasından seçilmesi zorunludur. Kurul Başkanı, Bakan tarafından belirlenir. Kurul Başkanı yokluğunda yerine vekalet etmek üzere bir üyeyi tayin eder.

tedavi kurumlarında ölen veya bunların morglarına getirilen ve kimsenin sahip çıkmadığı ve adli kovuşturma ile ilgisi olmayan cesetler aksine bir vasiyet olmadığı takdirde 6 aya kadar muhafaza edilmek ve bilimsel araştırma için kullanılmak üzere ilgili yükseköğretim kurumlarına verilebilirler. Bu cesetlerin defin hususu dahil tabi olacakları işlemler Adalet, İçişleri, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlıklarınca bu Kanunun yayım tarihinden itibaren 3 ay içinde çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.” (ODASNHK, 1979: madde 14). Ayrıca Türkiye Avrupa İnsan Hakları ve Biyo-Tıp Sözleşmesinin tarafı olarak ölü ya da canlı insan genetik kopyalamasına yönelik her türlü tıbbi müdahale yasaklanmıştır (Forsman, 1999-2000: 104). Bu hak bağlamında da mülki idare amirlerinin bir işlevi söz konusu değildir.

Türk Ceza Kanunuyla *insan ticareti* suç olarak düzenlenmiştir.⁶ Bu kapsamda organ ticareti ve insan üzerindeki bilimsel deneyler de suç kapsamındadır. Klonlama da bu kapsamda ele alınmalıdır. Türk hukukunda insanın genetik kopyasına yönelik çalışmalar suçtur. Dördüncü kuşak insan hakları ile ilişkili olan insan ticareti bağlamında da mülki idarenin bir işlevi yoktur (TCK, 2004: madde 80). Bu noktada İçişleri Bakanlığı bağlı kuruluşu şeklinde yeni teşkilatlanan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü başlangıç olabilir (YVUKK, 2013: madde 2). Gelişen süreçte insan ticareti konusunda mülki idare amirlerine yeni roller verilebilirse, dördüncü kuşak insan hakları ekseninde yeni bir ilişki alanı doğabilecektir.

Mülki idare teşkilatının yeni kuşak insan hakları noktasında yaşanan gelişmelere tam olarak uyum sağlayamadığı, en azından bu bağlamda yaşanan gelişmeler içinde yeni roller elde edemediği, yeni işlevlere sahip olma adına - aslında önemli fırsatlar sunan- gelişmeler dışında kaldığı ifade edilebilir. Gelecekte yönetim anlayışı çerçevesinde klasik haklar eksenli görev tanımlamaları payandasında “mülki idare Amirliği mesleğinin ya da pozisyonunun” sahipletilmesi, yeni kuşak haklar bağlamında yaşanan gelişmelere isteksiz yaklaşılması mülki idare Amirliği mesleği açısından “sürdürülebilirlik sorunları” olarak sonuç vermiştir.

⁶ Madde 80- (1) Zorla çalıştırmak, hizmet ettirmek, fuhuş yaptırmak veya esarete tâbi kılmak ya da vücut organlarının verilmesini sağlamak maksadıyla tehdit, baskı, cebir veya şiddet uygulamak, nüfuzu kötüye kullanmak, kandırmak veya kişiler üzerindeki denetim olanaklarından veya çaresizliklerinden yararlanarak rızalarını elde etmek suretiyle kişileri ülkeye sokan, ülke dışına çıkararak, tedarik eden, kaçırarak, bir yerden başka bir yere götüren veya sevk eden ya da barındıran kimseye sekiz yıldan oniki yıla kadar hapis ve onbin güne kadar adli para cezası verilir. (2) Birinci fıkrada belirtilen amaçlarla girilen ve suçu oluşturan fiiller var olduğu takdirde, mağdurun rızası geçersizdir

(3) Onsekiz yaşını doldurmamış olanların birinci fıkrada belirtilen maksatlarla tedarik edilmeleri, kaçırılmaları, bir yerden diğer bir yere götürülmeleri veya sevk edilmeleri veya barındırılmaları hallerinde suça ait araç fiillerden hiçbirine başvurulmuş olmasa da faile birinci fıkrada belirtilen cezalar verilir.

(4) Bu suçlardan dolayı tüzel kişiler hakkında da güvenlik tedbirine hükümlenir.

Genel Değerlendirme

Türkiye’de yeni kuşak insan hakları gelişme gösteren haklardandır. Üçüncü kuşak haklar bakımından belli bir mesafe kat edilmiştir. Aynı saptama dördüncü kuşak haklar bakımından ise söylenemez.

Mülki idare amirlerinin üçüncü kuşak ve dördüncü kuşak insan hakları ekseninde rollerinin artması yararlı olabilir. Bu yarar iki yönlüdür. Birincisi, gelişmesi tüm toplum için gerekli ve hatta zorunlu görülen yeni kuşak haklara mülki idare amirleri itici ve ivme sağlayıcı bir etkide bulunabilirler. İkinci olarak, mülki idare amirlerinin yeni işlevlerle donatılmaları ve mesleki süreklilik için bu haklarla ilişkili faaliyetler yararlı olabilir. Hatta mülki idare amirlerinin yeni kuşak haklar bakımından daha etkin ve işlevsel rollerle donatılmaları mülki idare mesleğinin gelişimi ve sürekliliği (tersinden bir ifadeyle son bulmaması) için ön koşul gibi durmaktadır.

Bugüne kadar mülki idare amirlerinin insan hakları eksenindeki rolleri, daha çok birinci kuşak insan hakları temelinde ortaya çıkmıştır. Can, mal ve ırz güvenliği olarak ifade edilebilecek ‘kamu düzeni’ konseptine uygun bir yaklaşım başat bir unsur olmuştur. Aslında bu klasik devlet algılamasının da bir sonucudur. İkinci kuşak haklar bakımından mülki idare amirleri bu hakların toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının kullanımında olduğu gibi kamu düzeni kaygılarına dayalı olarak sınırlanması yönüyle ilişkilendirilmektedirler. Üçüncü kuşak haklar ekseninde ise çevre hakkı çerçevesinde çok sınırlı ve yaptırımla ilişkilendirilebilecek bir yetki dışında mülki idare amirleri için efektif bir rol söz konusu değildir. Dördüncü kuşak haklar bakımından ise Türkiye’de henüz çok sınırlı bir müktesebat olduğu göz önüne alındığında, sınırlı bir alanda çok fazla işlevsel olunamayacağı da ortadadır. Burada ailenin korunmasına yönelik bir takım düzenlemelerle ilişkili yeni mülki idare işlevleri ifade edilebilir.

Sonuç

Bu çalışmada ‘yeni kuşak insan hakları’ analitik bir ölçüt olarak seçilmiştir. Mülki idare amirliğinin sürdürülebilir olması için üçüncü kuşak ve dördüncü kuşak insan hakları konusunda diğer kuşak haklarda olduğu gibi yetki, görev ve sorumluluklarla donatılmaları gerekli bir koşul olarak durmaktadır. Mülki idare amirleri klasik devlet anlayışı çerçevesinde kalan bir bakış açısıyla özellikle temel hak ve özgürlüklerle ilişkilendirilmişlerdir. İnsan hakları gelişimine koşut olmayan bir şekilde üçüncü ve dördüncü kuşak haklara mesafeli bir duruş sürdürülebilirlik ereği ile bağdaşmamaktadır. Toplumun kısa dönemlerde git-geller olmakla birlikte, uzun dönemde üçüncü ve dördüncü kuşak insan haklarına şiddetle talip olduğu siyasal ve kültürel bir iklimde, bu gelişme dışında kalmak uyum krizi, ardından entropik bir sonuç verebilecektir.

Kaynakça

- Cornescu, Adrian Vasile (2009), "The generations of Human's Rights", *Dny Práva Days of Law: the Conference Proceedings*, 1. Edition, Brno: Masaryk University, 2009, ISBN 978-80-210-4990-1, ss.1-11.
- De Sousa, Santos Boaventura, "Towards a Multicultural Conception of Human Rights", pp.39-60, published in Hernandez-Truyol Berta (edit.), *Moral Emperialism, A Critical Antology*, New York University Press, New York, 2002.
- Galtung, J., *Bir Baska Açidan İnsan Hakları*, çev.: M. Sözen, İstanbul, 1999 s.165'den aktaran Dinçkol Bihterin (2005), "Kadın-Erkek Eşitliği için Pozitif Ayrımcılık", İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:4 Sayı:8 Güz 2005/2 ss.101-117, s.102.
- Evans, Derek G. (2007), "Human Rights: Four Generations of Practise and Development", *Educating for HR&Global Citizenship*, Suny Press, pp.1-12.
- Forsman, Kıvılcım Zeynep (1999-2000), "Avrupa Konseyi İnsan Hakları ve Biyo-Tıp Sözleşmesi", *İnsan Hakları Yıllığı*, TODAİE, Cilt 21-22, 1999-2000, ss.95-107.
- Hamamcı, Can (2013), "Üçüncü Kuşak İnsan Hakları", *Yeni Kuşak İnsan Hakları*, Edit. Ertan Kıvılcım Akkoyunlu, TODAİE, TODAİE yayın no: 371, ss.1-237.
- İB (İçişleri Bakanlığı), 2015, <http://www.illeridaresi.gov.tr/İller/İllericerik.aspx?icerik=177>, erişim tarihi: 3/6/2015.
- Lykes, M. Brinton (2001), "Human Rights Violations as Structural Violence", Chapter 14, Christie, D. J.-Wagner, R. V.-Winter, D. A. (Eds.), (2001). *Peace, Conflict, and Violence: Peace Psychology for the 21st Century*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, pp.2-18.
- Öz, Selen, *İnsan Hakları Düzenlemelerinin Türk Kamu Yönetimine Etkisi, Doktora Tezi*, Sosyal Bilimler Enst., 2007.
- Özdek, Yasemin, "İnsan Haklarında Gelişmeler: AIHS'ne İlişkin 11 Nolu Protokol ve Ulusal Azınlıkların Korunması Üzerine Çerçeve Sözleşme", *İnsan Hakları Yıllığı*, TODAİE, Sayı:16/1 Yıl: 1994, ss.137-154.
- Szabo, Imre, "Historical Foundations of Human Rights", pp.11-40, *The International Dimensions of Human Rights*, (General Editor) Karel Vasak, Revised and Edited for the English Edition by Philip Alston, Volume 1, Greenwood Press, Westport, Connecticut, Unesco, Paris, France, First Published 1982 by the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 7, Place de Fontenoy, 75700, Paris, France.
- Topçu, Eral (2009-2011), "The Right to Water as a Human Right", *Turkish Yearbook of Human Rights*, Vol. 31-33, 2009-2011, p. 15-40.
- Turhan, Aydın, "İnsan Hakkı Kuşakları Arasındaki Tamamlayıcılık İlişkisi", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 4 Sayı:2 Yıl 2013, ss.357-378.
- Walter, Franziska-Nowak Manfred-Sommer Christine-Sax Helmut-Huber-Grabenwarter Georg (edit.) (2010), *Human Rights Manual Guidelines for Implementing a Human*

Rights Based Approach in ADC, Vienna, Austrian Development Agency, July 2010, oeza.info@ada.gv.at; www.entwicklung.at

YÖK Kütüphanesi, Ulusal Tez Veri Merkezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>, erişim tarihi: 20.06.2015

Mevzuat Kaynakları

Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun (AKVK-KŞÖDK) (8/3/2012 tarihli ve 6284 sayılı).

Belediye Kanunu (BK) (3/7/2005 tarihli ve 5393 sayılı).

Biyogüvenlik Kanunu (BGK) (18/3/2010 tarihli ve 5977 sayılı).

Çevre Kanunu (ÇK) (9/8/1983 tarihli ve 2872 sayılı).

Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK) (3/7/2005 tarihli ve 5395 sayılı).

İl İdaresi Kanunu (İK) (10/6/1949 tarihli ve 5442 sayılı).

Organ ve Doku Alınması, Saklanması ve Nakli Hakkında Kanun (ODASNHK) (29.05.1979 tarihli ve 2238 sayılı).

Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu (SVTİSK) (18/10/2012 tarihli ve 6356 sayılı).

Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu (TVGYK) (6/10/1983 tarihli ve 2911 sayılı).

Türk Ceza Kanunu (TCK) (26/9/2004 tarihli ve 5237 sayılı).

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (18/10/1982 tarihli ve 2709 sayılı).

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YVUKK) (4/4/2013 tarihli ve 6458 sayılı).